

Література:

1. Новини офіційного сайту Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/List?lang=uk-UA&tag=News> (дата звернення 11.11.2023 р.)
2. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime> (дата звернення 11.11.2023 р.)

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

*Мордовцев О.С., к.е.н., доцент
Чудик В.В., аспірант*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасній економічній літературі відсутній єдиний підхід до трактування поняття «механізм». У технічних системах під механізмом розуміється деяка «рушійна сила», пристрій, що дозволяє здійснювати переміщення, отримувати певний ефект [1]. В економічних системах механізм розглядається або в контексті аналізу причинно-наслідкових зв'язків факторів, процесів, що породжують певні події або явища [2], або в контексті теорії управління, як сукупність процесів, організаційних структур, методів та інструментів, що дозволяють реалізовувати певні стратегії [3]. Далі механізм буде розглядатися з точки зору механізму прийняття рішення щодо вибору стратегії соціально-економічного розвитку (далі СЕР) [4]. У роботі під механізмом розуміється сукупність цілей, організаційно-методичного інструментарію, інформаційного, техніко-технологічного та ресурсного забезпечення, що формують забезпечення процесів прийняття рішень щодо вибору стратегії збалансованого СЕР.

З позиції системного підходу механізм формування стратегії збалансованого СЕР може бути представлений як система, призначена для здійснення орієнтованої, спрямованої діяльності, пов'язаної з оцінкою загроз формування дисбалансів регіонального розвитку, прогнозуванням негативних наслідків незбалансованого розвитку, розробкою стратегій їх попередження або нейтралізації [4].

Цільові підсистеми визначають об'єкт аналізу і прогнозування, проблемну ситуацію, цілі і критерії прийняття рішень. Функціональні підсистеми призначені для постановки завдання, виконують регулятивні дії, пов'язані зі збором і обробкою статистичної інформації, оцінкою, виявленням залежностей, розробкою прогнозу, аналізом і прийняттям рішень. Склад забезпечують підсистем визначається потребою в ресурсах для забезпечення процесів в функціональних підсистемах.

З позиції процесного підходу механізм може розглядатися як елемент системи управління, який дозволяє реалізовувати функції стратегічного планування-перетворювати "вхід" в "вихід", тобто механізм розглядається як

елемент ресурсного забезпечення прийняття рішень і являє собою сукупність блоків, «налаштованих» на реалізацію функцій стратегічного управління збалансованим СЕР табл. 1.

Як видно на табл. 1, механізм представлений як комплекс взаємопов'язаних блоків аналізу і прогнозування, прийняття рішень і контролю.

Завдання Блоку 1 аналізу і прогнозування (ПАБ) полягає у визначенні допустимого набору варіантів розвитку. У цьому блоці здійснюється аналіз загроз формування дисбалансів регіонального розвитку, ідентифікація сфер життєдіяльності регіону – джерел виникнення загроз, визначення причинно-наслідкових зв'язків загроз і втрат, формування переліку заходів щодо попередження загроз, розробка пошукових і нормативних сценаріїв СЕР.

Таблиця 1 – Взаємозв'язок блоків механізму формування стратегії збалансованого СЕР [5, 6]

БЛОК 1. АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ	
1.1 Формування інформаційного простору	1.2 Аналіз регіонального розвитку та оцінка дисбалансів у просторовому та динамічному розрізі
1.3 Оцінка незбалансованості регіонального розвитку як загрози сталому соціально-економічному розвитку	1.4 Діагностика дисбалансів регіонального розвитку, визначення цілей і завдань стратегії збалансованого соціально-економічного розвитку
1.5 Формування сценаріїв збалансованого регіонального розвитку	
БЛОК 2. ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	
2.1 Вибір стратегічних альтернатив, керуючих впливів, інструментів, важелів управління	2.2 Розробка системи критеріїв збалансованого соціально-економічного розвитку
2.3 Формирование перечня возможных стратегических альтернатив социально-экономического развития	
БЛОК 3. КОНТРОЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	

У Блоці 2 прийняття рішень і контролю виробляються стратегічні рішення щодо цілей, завдань і стратегій збалансованого розвитку регіонів, реалізація яких забезпечить стале функціонування як окремих регіонів, так і національної економіки в цілому, а також проводиться контроль тенденцій СЕР. Формування узгодженої державної та регіональної стратегії щодо забезпечення збалансованого розвитку, систематична реалізація відповідних заходів передбачає вироблення критеріїв, на основі яких буде оцінюватися

ступінь збалансованості розвитку, а також вибір інструментів, важелів управління нею.

Блок 3 повинен містити контур зворотного зв'язку з Блоком 1, що дозволяє здійснювати моніторинг тенденцій СЕР, оцінювати узгодженість і ефективність прийнятих стратегій СЕР, визначати рівень загрози незбалансованого СЕР і вносити відповідні корективи в управлінські рішення, спрямовані на формування стратегії СЕР.

Аналіз літературних джерел [1-7] дозволив виділити базові та специфічні інструменти та важелі забезпечення збалансованого розвитку регіонів. До базових інструментів відносяться наступні: розробка прогнозів, програм, планів економічного розвитку, застосування методів програмно-цільового управління; розробка і проведення регіональної політики; контроль і управління власністю регіону; проведення ефективної інвестиційної та інституційної політики; створення ринкової інфраструктури; підвищення рівня інноваційної активності за допомогою розробки та реалізації комплексних цільових програм; створення економічних, організаційно-правових та інших умов для ефективного і комплексного розвитку економіки регіону та забезпечення надходжень до бюджету для реалізації соціальних програм; соціальний захист населення; стимулювання залучення інвестицій у пріоритетні для регіону види економічної діяльності; фінансова підтримка малих підприємств.

Специфічними інструментами і важелями забезпечення збалансованості регіонального розвитку є: адміністративно-управлінські (присвоєння особливого статусу окремим територіям як ресурсним зонам загальнонаціонального значення та їх виділення з традиційної сітки адміністративно-територіального устрою); засоби стримування розміщення нових підприємств у перенаселених районах; просторовий розподіл економічної діяльності держави (селективне розміщення підприємств державного сектора, яке впливає на регіональні ринки праці, а також схеми переважних державних закупівель у підприємств і постачальників певних районів); фінансове стимулювання (дотації, інвестиції, фінансові пільги, кредити, субсидії у зв'язку зі створенням нових робочих місць, оподаткування, гарантії тощо); розвиток інфраструктури, підготовка територій для промислового освоєння, розвиток сфери послуг; засоби стимулювання розвитку (створення сприятливого бізнес - середовища, підтримка розвитку інформаційних технологій, консалтингової діяльності, освіти, наукових досліджень, технічних розробок). забезпечення ефективної зайнятості (сприяння трудовій міграції, фінансування професійної підготовки та навчання на підприємствах, надання пільг підприємствам при збільшенні числа робочих місць тощо).

Об'єктами управління при реалізації стратегії збалансованого СЕР є [8]:

- регіональний господарський комплекс (промисловість, будівництво, сільське господарство, транспорт, зв'язок тощо);
- соціальна інфраструктура (освіта, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізкультура і спорт тощо);

- об'єкти комунальної власності, транспорт тощо;
- природне середовище (вода, земля, атмосфера, рослинний і тваринний світ тощо);
- населення і трудові ресурси.

Як було сказано вище, несприятливі тенденції розвитку регіонів свідчать про слабкість існуючого на сьогоднішній день механізму формування стратегії СЕР і окремих його компонент. В умовах зміни фундаментальних факторів розвитку економіки, зростаючої турбулентності економічної системи, необхідно здійснювати постійний моніторинг СЕР, а також впроваджувати інноваційні технологічні рішення не тільки на рівні базових процесів, а й вдосконалення механізмів управління СЕР. Неадекватність механізмів управління сформованим умовам функціонування регіонів розглядається аналітиками в якості однієї з основних причин формування криз в регіональних системах. Незважаючи на ряд позитивних змін в стратегічному плануванні і регулюванні, слід зазначити відсутність ефективних механізмів координації, зайва увага до короткострокових результатів, наявність технологічних розривів в циклі управління, низьку швидкість адаптивної реакції в умовах зростаючого рівня нестабільності зовнішнього середовища. Все це говорить про необхідність створення механізмів управління регіональним розвитком, адекватних цілям і завданням регіонів, що впливає на них факторам в поточних і очікуваних умовах, необхідності обліку контуру проактивного (превентивного) управління, що дозволяє підвищити швидкість реакції регіонів на неконтрольовані негативні впливи зовнішнього середовища. Це призводить до висунення на перший план проблеми вдосконалення публічного механізму формування стратегії збалансованого СЕР, під яким розуміється сукупність технологій (послідовність операцій і прийомів, спрямованих на вирішення локальних завдань аналізу і прогнозування дисбалансів регіонального розвитку), що дозволяють розробити прогнозно-програмні документи, що відображають індикативні результати функціонування регіональної системи, і, в кінцевому підсумку, формують стратегію і Політику збалансованого СЕР.

БЛОК 1 багато в чому визначає якість управлінських рішень в цілому. В рамках цього блоку здійснюється аналіз проблемної ситуації, генерація стратегічних альтернатив, спрямованих на її усунення. Розробка ефективних управлінських рішень по формуванню стратегії збалансованого СЕР неможлива без дієвого прогнозування в Блоці 1, що дозволяє вибрати раціональні засоби інформації; узгодити перебіг процесів, знизити витрати ресурсів і часу, пов'язаних з обробкою інформації; здійснити оперативну діагностику дисбалансів регіонального розвитку на ранніх стадіях їх формування та розробити комплекс превентивних заходів, спрямованих на їх усунення та попередження формування кризових соціально-економічних ситуацій у регіонах. Трансформація існуючого процесу аналізу та прогнозування механізму формування стратегії розвитку регіонів повинна здійснюватися з урахуванням появи нових і розширення змістовних аспектів традиційних функцій аналізу і прогнозування, пов'язаних з необхідністю оцінки ризику

реалізації стратегії СЕР, прогнозуванням впливу неконтрольованих факторів зовнішнього середовища, узгодженням стратегій і планів з різних сфер життєдіяльності, координацією дій на різних рівнях управління, створенням адаптивних систем контролю виконання планів. Складність подібної трансформації і реалізації аналітичних функцій пов'язана з тим, що регіон є багаторівневою динамічною системою, для якої характерні непрогнозовані реакції на «шоки» і управлінські впливи в умовах підвищення складності, динамізму і невизначеності зовнішнього середовища, появи нових форм зв'язків, різновекторності локальних (регіональних) і загальносистемних (національних) цілей СЕР. В силу цієї зміни в Блоці 1 повинні зачіпати, перш за все, існуючі технології оцінки, аналізу та прогнозування СЕР.

Подальше вдосконалення механізму формування стратегії збалансованого Серр повинно здійснюватися в наступних, а саме:

- вдосконалення методичних підходів до обґрунтування стратегії збалансованого СЕР;

- вдосконалення методичних підходів до прогнозування, розробки сценаріїв СЕР;

- дослідження підходів до оцінки дисбалансів регіонального розвитку для застосування диференційованих стратегій управління СЕР;

- визначення загальних цілей регіонального розвитку на державному та регіональному рівні для підвищення узгодженості стратегії СЕР, забезпечення стійких темпів та якості економічного зростання;

- вдосконалення методичних підходів до оцінки ресурсного забезпечення реалізації стратегії збалансованого СЕР;

- створення правових, економічних та організаційних умов для ефективної реалізації завдань і функцій управління збалансованим регіональним розвитком на різних рівнях, впровадження ефективних механізмів контролю.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

- представлені схеми механізму формування стратегії збалансованого СЕР в контексті системного і процесного підходу, що дозволяють виділити основні і забезпечують підсистеми і вирішити задачу структуризації процесу прийняття рішення щодо вибору стратегії збалансованого регіонального розвитку;

- виділено напрями вдосконалення механізму формування стратегії збалансованого СЕР, реалізація яких дозволить підвищити наукову обґрунтованість та якість управлінських рішень щодо оцінки загроз формування дисбалансів регіонального розвитку, реалізації структурних перетворень, що забезпечують сталий розвиток, як окремих регіонів, так і національної економіки в цілому.

Література:

1. Матвієнко Р. О. Економічна система та її роль в організації регіонального простору: специфіка та елементи. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 5. С. 152-155.
2. Ткачук В. А. Обґрунтування моделі соціально–економічного розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2015. №8. С.76–85.
3. Прохорова В. М. Європейський досвід щодо формування регіональної політики. *Наука і економіка*. 2014. № 2 (34). С. 186-191.
4. Баймуратов М. О. Територіальна громада: на перехресті впливу локальних і глобальних чинників. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 3. С. 72-78.
5. Державне управління : підручник : у2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
6. Качний О. С. Зарубіжний досвід формування механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 2. С. 170-174.
7. Дунаєв І. В. Механізми модернізації регіональної економічної політики в Україні в умовах інтеграційних процесів : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 Харків, 2018. 440 с.
8. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: виклики та пріоритети сталого ендогенного зростання регіонів України в умовах сучасних реформ: наукова доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2018. 157 с.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРИ ПОБУДОВІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

*Мордовцев О.С., к.е.н., доцент
Шепелев О.В., аспірант*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Ситуація, що склалася в економічному і соціальному розвитку державності, свідчить про те, що без децентралізації функцій у розвитку економіки неможливо забезпечити налагодження взаємозв'язків адміністративно-територіальних інтересів загальнодержавними. Без урахування власних економічних і соціальних потреб адміністративно-територіального утворення Неможливий міжрегіональний обмін фінансовими і матеріально-технічними ресурсами. Чітко не визначена компетенція області та місцевої влади, що не забезпечує реальне самоврядування на всіх рівнях ієрархічної системи управління господарством держави.

Безумовно, основою економічної та фінансової самостійності регіону є його власність. В умовах самоврядування особливе місце серед